

Пазарите и свободата

Общественото сътрудничество, което се появява при свободните пазари, позволява специализацията, от която зависи просперитетът. Ще бъдем много по-бедни без специализацията, която е възможна само когато големи групи хора могат да координират производството и потреблението чрез пазарната размяна. Но дори по-важно от материалното благосъстояние, което реализираме чрез пазара, е ползата от свободата. Бързо ще бъдем лишени от голяма част от свободата ни без отговорността и дисциплината, възможни само в пазарните икономики.

Свободата лесно се приема за даденост, особено в САЩ, където гражданите се радват на това, за което хората в много други страни могат само да мечтаят. Свободата прилича до голяма степен на доброто здраве: хората не го оценяват, докато не го загубят. Точно както здравите хора могат да разрушат здравето си като се предават на краткосрочни съблазни, така свободните хора могат да разрушат свободата си заради склонността си към получаване на краткосрочни политически предимства, които подкопават условията, от които зависи свободата.

Също така, колкото и да е важно благосъстоянието, то е след доброто здраве и свободата. Благосъстоянието има ограничена стойност за тези, които са лишени от здраве или свобода, на които да се наслаждават. Още повече, доброто здраве и свободата са важни елементи при натрупването на богатство, като свободата е жизненоважна. Болните хора могат да бъдат производителни, но без свобода съзидателно пазарно сътрудничество е невъзможно.

В тази статия ще дискутирам две различни, но свързани теми. Първо, продуктивното пазарно сътрудничество зависи от свободата и второ, свободата зависи от продуктивното пазарно сътрудничество. Икономистите обичайно имат неприятната задача да насочват към избора и жертвата (trade-offs), които са неизбежно следствие от оскъдността. Но с богатство и свобода няма такава замяна, те се подсилват едно друго в пазарните икономики, като е изцяло невъзможно едното да съществува без другото.¹ Опитите за увеличаване на благосъстоянието с политически действия, които ограничават свободата, неизбежно приключват с намаляване и на двете.

Пазарите изискват свобода

Пазарите извършват чудесата си като позволяват на хората да информират останалите за ползите, които реализират от усилията на другите, и за разходите, които са свързани с усилията им да бъдат в полза на другите. В крайна сметка всички ползи и разходи са субективни, зависещи от човешките предпочитания и обстоятелства, които само отделните индивиди могат точно да оценят. Това е очевидно в случая с ползите. Кой друг, ако не човекът, който потребява една стока или се ползва от една услуга, е в по-добра позиция да съди за стойността на реализираните ползи? Но ако ползите са субективни, то тогава такива са и разходите, които не са нищо повече от стойността на пропуснатите ползи. И след като те са субективни, хората могат точно да предават

---

¹ Изказвам това мнение, за да обясня ситуацията, при която една страна притежава голямо богатство заради природните си ресурси и има автократия, която потиска свободата на своите поданици. Но дори в този случай липсата на свобода пречи на страната да реализира пълната полза от ресурсите си и подкопава производителността, необходима за увеличаване или поне поддържане на благосъстоянието си.

разходи и ползи едни на други само като имат свободата да влизат или излизат от различни пазари, както намерят за добре, и да купуват и продават при всяка взаимно изгодна цена. Правителственият контрол върху цените ограничава свободата ни както като купувачи, така и като продавачи, и разрушава благосъстоянието чрез цензуриране на комуникациите между нас.

Централното планиране се проваля, защото хората нямат свободата да действат въз основа на местна информация, която само те притежават. Когато централното насочване от политическите власти замести пазарния избор на индивидуалните производители и потребители, икономическите решения по необходимост се правят в информационен вакуум. Една производителна икономика изисква използването на информация, която е разпръсната сред населението и тази информация не може да се използва без лична свобода. Разрушавайки свободата, вие разрушавате информационните потоци, които са в основата на пазарните икономики.

Свободата изисква пазари

Връзката между свободата и пазарите протича също и в обратната посока. Точно както пазарът зависи от свободата, така и свободата зависи от пазара. Разбира се, частната собственост, която е основа за всички пазарни икономики, защитава индивидуалната свобода. Ако държавата притежава всички аудитории и печатници, колко свобода ще имате, за да говорите срещу правителствената политика? Ако държавата притежава всички средства за производство, колко свобода ще имате, за да започнете свой собствен бизнес? Започнете да премахвате частната собственост и да подкопавате пазарите, които зависят от нея, и вие започвате да премахвате свободата.

Но пазарът също така защитава свободата чрез установяване на единствената среда, в която тя може да бъде толерирана. Свобода без отговорност е просто разрешение, снизхождение и привилегия и няма дълго да бъде толерирана. Истинската свобода и единствената свобода, която може да оцелее, е упражнявана по начини, отговарящи на интересите на всички. Единствената свобода, която удовлетворява това изискване, е тази, която се подчинява на пазарната дисциплина. Елиминирайки пазарите, вие елиминирате отговорността, необходима на свободата да оцелее.

Например, проблемите със замърсяването водят до използването на околната среда като сметище поради липсата на пазари. Ако такива пазари съществуваха, замърсителите трябваше да плащат цени, които отразяват разходите, които техните вредни емисии налагат върху другите. Замърсителите ще бъдат отговорни към другите и ние можем да толерираме свободата да се изхвърлят отпадъчни продукти в природата. Но тъй като нямаме подобни пазари, приемаме правителствените ограничения върху замърсяващите дейности, които иначе биха били неприемливи в повечето области на нашия живот.

Свободата ни е уязвима

Свободата рядко изчезва изведнъж. Обикновено се губи по малко с времето, като хората често не забелязват липсата ѝ. Даже когато свободата е ограничавана пряко, както когато правителството налага лицензиране на дейностите в името на защитата на потребителите, малко хора забелязват, а дори и да забелязват, не смятат, че ограниченията ги засягат. Но както великият австрийски икономист Фридрих А. Хайек е отбелязал, “Ползите, които извличам от свободата са ... основно резултат от използването на чуждата свобода”.² Например, тези, които страдат най-много, когато

---

² Виж F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), p. 32.

хората губят свободата си да станат бръснари без да преминават през държавните изпити върху химическия състав на косата, не са въпросните кандидат-бръснари, а хората, които се нуждаят от подстрижка.

Коварна е динамиката на загубата на свободата. Преките ограничения винаги намаляват свободата повече, отколкото се вижда, защото всяка рестрикция неусетно подронва отговорността на пазара, която прави свободата възможна.

Томас Джеферсън е бил прав, когато е казал: “Вечната бдителност е цената на свободата”. Хората ще са по-склонни да бъдат бдителни за съхранение на свободата им, когато разберат неизбежната връзка между нея и пазара.